

MAŁGORZATA KRÓL*

Status nasciturusa w polskim porządku prawnym – wybrane aspekty prawne

Nasciturus to łacińska nazwa oznaczająca dziecko poczęte a nienarodzone, która nie pojawia się w polskim ustawodawstwie, lecz jest stosowana przez doktrynę i judykaturę. Wydawać by się mogło, że dziecko, które nie przyszło jeszcze na świat nie posiada żadnego statusu prawnego. Taki sposób myślenia jest błędny, gdyż szereg przepisów odnosi się wprost do uprawnień dziecka poczętego (dotyczą one bezpośrednio dziecka, a nie jego matki).

Niniejszy artykuł podejmuje problem dotyczący statusu dziecka poczętego. Problem ten ma w istocie wymiar moralny i sprowadza się do dwóch głównych stanowisk: katolickiego, który akceptuje płód jako człowieka oraz przeciwstawnego mu stanowiska świeckiego, zgodnie z którym człowieczeństwa nabywa się z chwilą urodzenia. Warto więc zwrócić uwagę na prawny punkt widzenia w tej kwestii, gdyż ma on charakter obiektywny.

Celem artykułu jest analiza stanu prawnego odnoszącego się do statusu nasciturusa. Głównie chodzi tu o wskazanie uprawnień, które przysługują dziecku poczętemu w sferze prawa cywilnego (w tym także prawa spadkowego) i prawa rodzinnego oraz sposobu, w jaki jest ono chronione poprzez normy prawa karnego.

Artykuł oparto o dostępną literaturę z zakresu części ogólnej prawa cywilnego, prawa spadkowego, prawa rodzinnego i prawa karnego. Uwzględniono również stanowiska judykatury, a w szczególności dorobek Sądu Najwyższego.

Pojęcie i zdolność prawna nasciturusa

Nasciturus to łacińskie słowo, którego dosłowne tłumaczenie brzmi „mający się narodzić”. Pojęcie to jest stosowane na określenie dziecka poczętego,

* Małgorzata Król – Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2162-7745>; e-mail: malgosiaolczyk94@tlen.pl

lecz nienarodzonego¹. Termin *nasciturus* wywodzi się z prawa rzymskiego, w którym panowała zasada *paremia nasciturus pro iam nato habetur quotiens de commodis eius agitur* – dziecko poczęte uważa się za narodzone, ilekroć chodzi o jego korzyść².

Nasciturus posiada tzw. warunkową zdolność prawną, choć obecnie nie wynika to wprost z przepisów. Warunkową zdolność prawną nadała mu ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży³, na mocy której dodano do art. 8 Kodeksu Cywilnego⁴ par. 2 o następującym brzmieniu: „Zdolność prawną ma również dziecko poczęte; jednakże prawa i zobowiązania majątkowe uzyskuje ono pod warunkiem, że urodzi się żywe”. Przepis ten uchylili nowelizacja wspomnianej ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r.⁵ Mimo to w doktrynie uznaje się tzw. warunkową zdolność prawną dziecka poczętego a nienarodzonego, która przysługuje *nasciturusowi* pod warunkiem zawieszającym, tj. nabycie pełnej zdolności prawnej nastąpi wraz z żywym urodzeniem⁶. Momentem uzyskania przez *nasciturosa* tej zdolności jest moment poczęcia⁷.

Osoba fizyczna może posiadać dwa przymioty: zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych. Oba te atrybuty istotnie się różnią. Zdolność do czynności prawnych jest uzależniona od wieku i stopnia ubezwłasnowolnienia. Natomiast zdolność prawną nabywa się bezwarunkowo i *ex lege* z chwilą urodzenia. Dzięki zdolności prawnej można być podmiotem praw i obowiązków. Uprawnienie to posiada każdy człowiek i nie można mu go odebrać⁸.

Nasciturus nie ma zdolności prawnej, gdyż jak wskazano wyżej jest ona nabywana z chwilą urodzenia. Dziecko poczęte a nienarodzone ma warunkową i ograniczoną zdolność prawną. Wołą ustawodawcy było przyznanie mu pewnych praw i zapewnienie mu ochrony.

Nasciturus w prawie spadkowym

Status *nasciturosa* ma bodaj największe znaczenie w prawie spadkowym, albowiem może oddziaływać na inne osoby i ich prawa. Już sam fakt, że może być spadkobiercą rozszerza krąg podmiotów uprawnionych do spadku.

¹ Por. *Encyklopedia prawa*, red. U. Kalina-Prasznic, Warszawa 2000, s. 510.

² M. Kuryłowicz, *Słownik łacińskich terminów, zwrotów i sentencji prawnych*, Lublin 1995, s. 79.

³ Dz. U. 1993 Nr 17, poz. 78 ze zm.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. 2018, poz. 1025 ze zm. (dalej: KC).

⁵ Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. 1996 Nr 139, poz. 646 ze zm.

⁶ Por. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 154.

⁷ Por. *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2016, s. 35.

⁸ Por. Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, dz. cyt., s. 151.

Należy porównać dwie sytuacje: pierwszą, że dziecko rodzi się żywe i umiera (nawet gdy żyje kilka chwil), a drugą, że rodzi się od razu martwe. W obu sytuacjach może okazać się, iż liczba spadkobierców jest różna.

Zdolność do dziedziczenia jest częścią zdolności prawnej. Wedle ogólnej zasady prawa spadkowego, uregulowanej w art. 927 § 1 KC, spadkobiercą może być zarówno osoba fizyczna, jak i osoba prawna, która istnieje w chwili otwarcia spadku. Wyjątkiem od tej zasady jest przyznanie nasciturusowi specjalnej zdolności do dziedziczenia (art. 927 § 2 KC). Ustawodawca przyznał możliwość bycia spadkobiercą, jeżeli w chwili otwarcia spadku dziecko zostało poczęte. Warunkiem nabycia przez nasciturusa spadku i związanych z nim praw i obowiązków jest żywe urodzenie.

Istotne jest określenie chwili otwarcia spadku, gdyż od niej ustawa uzależnia zdolność do dziedziczenia. Chwilę tę wskazuje art. 924 KC, który mówi, że jest to chwila śmierci spadkodawcy. Wyznacza się ją poprzez określenie daty dziennej z podaniem godziny zgonu (można też podać dodatkowo minutę, jeśli ma ona znaczenie), tj. momentu śmierci mózgu człowieka, stwierdzonego jednomyślnie przez komisję złożoną z trzech lekarzy⁹.

Z chwilą otwarcia spadku spadkobierca nabywa spadek, o czym stanowi art. 925 KC. Nabycie przez spadkobiercę praw i obowiązków wchodzących w skład spadku następuje z mocy samego prawa i nie jest uzależnione od złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku czy od uzyskania decyzji odpowiedniego organu państwowego, co podkreśla Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 30 września 2015 r.¹⁰

Polskie prawo spadkowe wyróżnia dwa źródła powołania do spadku: ustawę i testament. Dziedziczenie testamentowe ma pierwszeństwo przez dziedziczeniem ustawowym, co oznacza, że najpierw powinno być uszanowanie woli spadkodawcy, a dopiero w sytuacji, gdy spadkodawca takiej woli nie zostawił należy określić krąg spadkobierców na podstawie reguł zawartych w Kodeksie Cywilnym¹¹.

Nasciturus może być powołany do spadku na mocy obu źródeł. W przypadku dziedziczenia ustawowego dziecko poczęte a nienarodzone jest podmiotem uprawnionym do spadku już w pierwszej kolejności. Art. 931 § 1 KC wskazuje podstawowy krąg spadkobierców, który obejmuje małżonka spadkodawcy i jego dzieci, którzy dziedziczą w częściach równych, przy czym część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku. Sytuacja, w której dziecko poczęte nie urodzi się żywe oznacza wykluczenie go z kręgu spadkobierców. Gdyby spadkodawca nie miał także innych dzieci to w przypadku braku zstępnych, powołani do spadku z mocy ustawy są, w myśl art. 932 § 1 KC, jego małżonek i rodzice. Jednakże, jeśli nasciturus urodzi się żywy, a potem umrze (bez względu czy będzie to po kilku godzi-

⁹ Por. A. Doliwa, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007, s. 28.

¹⁰ I ACa 799/15, (LEX nr 1842400).

¹¹ Por. A. Doliwa, *Prawo...*, dz. cyt., s. 26.

nach, czy minutach), odziedziczy on przynależną mu część spadku, która następnie przypadnie jego spadkobiercom. W takiej sytuacji uprawnionymi do dziedziczenia będą rodzice, albowiem rozstrzyga o tym art. 932 § 3 KC: „w braku zstępnych i małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego rodzicom w częściach równych”. Spadkobiercami nasciturusa mogą być także jego dalsi krewni. Jeżeli rodzice nie dożyli otwarcia spadku to udział im przypadający, stosownie do art. 932 § 4 KC, należy się rodzeństwu spadkodawcy, a gdyby którekolwiek z rodzeństwa zmarło przed otwarciem spadku to udział spadkowy, w myśl art. 932 § 5 KC, przypada ich zstępny.

W razie braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadek po nasciturusie odziedziczą jego dziadkowie, którym przypada, jak stanowi art. 934 § 1 KC, udział w częściach równych. Gdyby i oni nie dożyli otwarcia spadku to spadkobiercami udziałów spadkowych są ich zstępni (art. 934 § 2 KC).

W ostateczności, w wypadku wyczerpania wszystkich możliwych konfiguracji dziedziczenia, spadek po nasciturusie może dostać gmina, w której miał on ostatnie miejsce zamieszkania lub Skarb państwa, gdy miejsca tego nie da się ustalić lub znajdowało się ono zagranicą. Gmina lub Skarb Państwa dziedziczą jako spadkobiercy ustawowi, o czym stanowi art. 935 KC.

Nasciturus może być powołany do spadku również na podstawie testamentu. Testament jest jednostronną czynnością prawną spadkodawcy, na mocy której, w myśl art. 941 KC, rozporządza on swoim majątkiem na wypadek śmierci. Jest to więc także czynność *mortis causa*, ponieważ jej skuteczność przepisy uzależniają od śmierci danej osoby.

Spadkodawca ma prawo ustanowić dziecko poczęte a nienarodzone swoim spadkobiercą wyrażając taką wolę w treści testamentu albo umieszczając w niej tzw. zapis.

Zapis (inaczej legat) to rozporządzenie testamentowe, na mocy którego spadkodawca zobowiązuje spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby (tzw. zapis zwykły, art. 968 § 1 KC). Zapisobiercą, czyli oznaczoną osobą, na rzecz której ustanawia się zapis może być właśnie nasciturus. Spadkodawca ma prawo zobowiązać zapisobiercę do spełnienia świadczenia względem innej osoby i dopuszczalne jest ażeby tą osobą był nasciturus.

„Przedmiotem zapisu może być każde świadczenie o charakterze majątkowym polegające zarówno na działaniu jak i na zaniechaniu (znoszeniu). Przedmiotem zapisu może być przeto każde prawo majątkowe, w tym również takie, które spadkobierca, dla wykonania zapisu musi dopiero nabyć¹². Ponadto przedmiot zapisu można określić w formie kwoty pieniężnej stanowiącej wartość ułamkową składnika lub całości spadku¹³.

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2013 r., II CSK 486/12, LEX nr 1341664.

¹³ Wyrok Sądu Okręgowego w Słupsku z dnia 5 lutego 2014 r., I C 19/13, LEX nr 1665513.

Zapisobierca może żądać wykonania zapisu niezwłocznie po ogłoszeniu testamentu, jeżeli zgodnie z art. 970 zd. 1 KC, nie jest to sprzeczne z wolą spadkodawcy. Zapisobierca dalszy ma takie same prawo do żądania wykonania zapisu, lecz może też powstrzymać się z jego wykonaniem aż do chwili wykonania zapisu przez spadkobiercę (art. 970 zd. 2 KC). Roszczenie o spełnienie świadczenia z tytułu zapisu przedawnia się, w myśl art. 981 KC, z upływem lat pięciu od dnia wymagalności zapisu. Jednakże „terminu tego nie można liczyć od dnia, w którym zapisobierca dowiedział się o ogłoszeniu testamentu oraz dowiedział się o treści zapisu na jego rzecz uczynionego (...) termin przedawnienia roszczenia o wykonanie zapisu rozpoczyna się od dnia, w którym zapisobierca dowiedział się o ogłoszeniu testamentu”¹⁴.

Jak podkreśla Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 marca 2013 r.: „w wyniku zapisu powstaje między spadkobiercą a zapisobiercą stosunek zobowiązaniowy, obciążający spadkobiercę”. Z uwagi na to, że zapis to zobowiązanie, podlega on ogólnym przepisom Kodeksu Cywilnego odnoszącym się do wykonania zobowiązania. Tak więc niewykonanie lub nienależyte wykonanie zapisu rodzi obowiązek naprawienia szkody, chyba że jest ono następstwem okoliczności, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialności (art. 471 KC). Uprawnionemu z zapisu (np. nasciturusowi) przysługuje odszkodowanie¹⁵.

Nasciturus w prawie rodzinnym

Prawo rodzinne obejmuje normy regulujące stosunki majątkowe i niemajątkowe wynikające z małżeństwa, pokrewieństwa i powinowactwa oraz opieki i kurateli. Głównym źródłem prawa rodzinnego jest Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹⁶. Z przepisów tejże ustawy pochodzą niektóre prawa dziecka poczętego a nienarodzonego.

Po pierwsze nasciturus może zostać uznany. Uznanie dziecka jest jednym ze sposobów ustalenia ojcostwa. Następuje ono, zgodnie z art. 73 § 1 KRiO, gdy mężczyzna, od którego dziecko pochodzi, oświadczy przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, że jest ojcem dziecka, a matka dziecka potwierdzi jednocześnie albo w ciągu trzech miesięcy od dnia oświadczenia mężczyzny, że ojcem dziecka jest ten mężczyzna. W wyjątkowej sytuacji, gdy zachodzi niebezpieczeństwo bezpośredniego zagrożenia życia matki dziecka lub mężczyzny, od którego dziecko pochodzi, oświadczenie woli ojca dziecka może zostać złożone, na mocy art. 74 § 1 KRiO, przed notariuszem lub w obecności wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu czy sekretarza gminy i zaprotokołowane. Podstawową przesłanką do zastosowania instytucji uznania ojcostwa jest zgoda matki¹⁷.

¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 18 lipca 2013 r., I ACa 289/13, LEX nr 1369285.

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2013 r., II CSK 486/12, LEX nr 1341664.

¹⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. 2017, poz. 682 ze zm. (dalej: KRiO).

¹⁷ Por. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, s. 562.

Dopuszczalność uznania nasciturusa wynika z art. 75 § 1 KRiO, który wskazuje *expressis verbis*, że można uznać ojcostwo przed urodzeniem się dziecka już poczętego. Fakt uznania dziecka powinien być uwidoczniiony w akcie urodzenia poprzez wpisanie danych dotyczących osoby ojca zgodnie z art. 61 ust. 1 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁸. Nadto w rejestrze stanu cywilnego prowadzony jest rejestr uznań, który zawiera informacje na temat uznania ojcostwa (por. art. 19 p.a.s.c.).

Kolejne uprawnienie związane z nascitururusem uregulowane jest w art. 142 KRiO. Obejmuje ono roszczenie majątkowe, przysługujące matce dziecka poczętego, skierowane przeciwko mężczyźnie nie będącemu mężem matki, którego ojcostwo zostało uwiarygodnione. Zgodnie z brzmieniem art. 142 KRiO kobieta może żądać, ażeby mężczyzna jeszcze przed urodzeniem się dziecka wyłożył odpowiednią sumę pieniężną na koszty utrzymania matki przez trzy miesiące w okresie porodu oraz na koszty utrzymania dziecka przez pierwsze trzy miesiące po urodzeniu; termin i sposób zapłaty tej sumy określa sąd. Jest to forma świadczenia alimentacyjnego mająca na celu zabezpieczenie sytuacji materialnej matki i dziecka. Roszczenie z art. 142 KRiO może zostać wytoczone przed urodzeniem się dziecka, lecz nie można z niego skorzystać po narodzeniu, albowiem wtedy treść normy z art. 142 KRiO staje się bezprzedmiotowa¹⁹.

W celu zabezpieczenia praw nasciturusa ustawodawca dopuścił możliwość powołania dla niego kuratora. Kuratela jest sądownie ustanawianą formą ochrony nad osobą i jej majątkiem w sytuacji, gdy nie może ona sama prowadzić swoich spraw. Kurator stanowi pieczę nad interesami podopiecznego, reprezentuje go i dokonuje na jego rzecz czynności prawnych²⁰. W myśl art. 182 KRiO przesłanką do zastosowania instytucji kurateli dla nasciturusa jest potrzeba strzeżenia jego przyszłych praw. Po spełnieniu tego warunku art. 182 KRiO nakłada obowiązek ustanowienia kuratora dla dziecka poczętego a nienarodzonego. Kuratela ustaje z chwilą urodzenia się dziecka.

Prawnokarna ochrona nasciturusa

Naciturus znajduje się w Polsce pod ochroną prawnokarną. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny²¹, określa czyny będące przestępstwami i warunki odpowiedzialności karnej za te czyny.

Jednym z przestępstw odnoszących się do nasciturusa jest dzieciobójstwo, uregulowane w art. 149 KK. Dokonuje go matka, która zabija dziecko w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu. Zagrożone jest karą pozbawienia

¹⁸ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. 2018, poz. 2224 (dalej: p.a.s.c.).

¹⁹ Por. *Kodeks rodzinny...*, dz. cyt., s. 854.

²⁰ *Co to jest kuratela i jakie pełni funkcje*, <http://www.lex-pol.pl/2010/06/co-to-jest-kuratela-i-jakie-peelni-funkcje/> (dostęp: 30.01.2018).

²¹ T.j. Dz. U. 2018, poz. 1600 ze zm. (dalej: KK).

wolności od 3 miesięcy do lat 5. W orzecznictwie przyjmuje się, iż przestępstwo zabicia dziecka poczętego a nienarodzonego cechuje umyślność²². Może więc być ono dokonane z zamiarem bezpośrednim (*dolus directus*), tj. kiedy sprawca chce popełnić czyn zabroniony lub z zamiarem ewentualnym (*dolus eventualis*), który ma miejsce, gdy sprawca przewidując możliwość popełnienia przestępstwa, godzi się na to²³. Zakwalifikowanie dzieciobójstwa jako przestępstwa następuje wtedy, kiedy ma ono miejsce „w czasie porodu lub bezpośrednio po zakończeniu porodu – psychika kobiety rodzącej pod wpływem wstrząsu spowodowanego porodem zostaje zachwiana – a ponadto przebieg porodu musi pozostawać w związku przyczynowym z psychiką rodzącej i wywrzeć wpływ na decyzję uśmiercenia nowonarodzonego dziecka”. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 marca 1980 r. wskazuje, iż na psychikę dzieciobójczyni oddziałują nie tylko czynniki fizjologiczne i dolegliwości fizyczne związane z porodem, ale także szereg innych czynników jak sytuacja w środowisku, rodzinna i osobista sprawczyńi²⁴.

Znamieniem przestępstwa dzieciobójstwa jest wpływ przebiegu porodu, lecz ustawodawca nie określa, jak należy rozumieć ten zwrot. Jednakże zgodnie z tezą wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 1974 r. pojęcie to odnosi się do „zespołu czynników psychofizycznych i społecznych, ściśle związanych zarówno z aktem porodu jak i sytuacją życiową matki, które wpłynęły w konkretnym przypadku na jej decyzję zabicia własnego dziecka”²⁵.

Przestępstwem jest również przerwanie ciąży, jeżeli dokonuje się jej niezgodnie z obowiązującym prawem. *De lege lata* aborcja jest w Polsce dopuszczalna tylko wtedy, gdy na mocy art. 4a ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, zaistnieje któraś z przesłanek:

- 1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej,
- 2) badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu,
- 3) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

W myśl przywołanego przepisu aborcji może dokonać jedynie lekarz za pisemną zgodą kobiety.

Przerwanie ciąży kobiety przez osobę, która nie posiada tytułu lekarza albo przez lekarza, lecz kiedy nie zachodzą przesłanki uprawniające do aborcji jest przestępstwem podlegającym karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 152 § 1 KK). Takim samym wymiarem kary zagrożona jest pomoc w aborcji lub

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 25 kwietnia 1992 r., II AKr 181/92, OSA 1993 Nr 2, poz. 6; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 1986 r., I KR 446/86, OSNPG 1987 Nr 5, poz. 55.

²³ Por. M. Błaszczyk, A. Zientara, *Prawo karne*, Warszawa 2015, s. 50-51.

²⁴ III KR 68/80, LEX nr 63489.

²⁵ IV KR 89/74, OSP 1975 Nr 6, poz. 148.

nakłanianie do niej (art. 152 § 2 KK). Zgodnie z art. 4a ust. 2 ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, aborcji można dokonać do chwili osiągnięcia przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej. Naruszenie tej normy prawnej obostrzone jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 (art. 152 § 3 KK).

Przestępstwo stanowi także przerwanie ciąży poprzez doprowadzenie kobiety ciężarnej do przerywania ciąży w wyniku stosowania wobec niej przemocy albo dokonując aborcji przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem w sytuacji, kiedy kobieta się na nią nie zgadza. Przestępstwo to, uregulowane w art. 153 KK, zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. Jeżeli czyn ten sprawca popełnia, gdy dziecko poczęte osiągnęło zdolność do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej, możliwa sankcja wynosi od roku do 10 lat pozbawienia wolności. „Przestępstwo stypizowane w art. 153 k.k. jest przestępstwem umyślnym, sprawca zatem musi mieć świadomość z jednej strony tego, że jego czynności zmierzają do przerywania ciąży, z drugiej strony, że dopuszcza się aborcji bez zgody kobiety ciężarnej, a co najmniej godzi się na to, że takiej zgody ciężarna nie wyraziła. Odpowiedzialność lekarza będzie zależna więc od stanu jego świadomości i wiedzy co do istnienia zgody ciężarnej lub też jej braku”²⁶.

Art. 157a KK typizuje przestępstwo, jakim jest uszkodzenie prenatalne. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu polega ono na uszkodzeniu ciała dziecka poczętego lub wywołaniu rozstroju zdrowia zagrażającego jego życiu. Czyn ten zagrożony jest karą grzywny, karą ograniczenia wolności lub kara pozbawienia wolności do lat 2. W myśl par. 2 i 3 komentowanego artykułu odpowiedzialności karnej nie podlega lekarz, pod warunkiem, że uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia dziecka poczętego są następstwem działań leczniczych, koniecznych dla uchylenia niebezpieczeństwa grożącego zdrowiu lub życiu kobiety ciężarnej albo dziecka poczętego, a także matka nasciturusa.

Podsumowanie

Po analizie ustawodawstwa i orzecznictwa należy stwierdzić, iż w polskim porządku prawnym dziecko poczęte znajduje się pod szczególną ochroną ustawodawcy. Jeszcze przed urodzeniem, dzięki warunkowej zdolności prawnej, może być podmiotem praw, zaś po narodzeniu wyposażony jest w wiele roszczeń związanych z jego życiem płodowym, na dowód czego warto przytoczyć art. 446¹ KC, w myśl którego z chwilą urodzenia dziecko może żądać naprawienia szkód doznanych przed urodzeniem.

Podsumowując w polskim porządku prawnym status nasciturusa obejmuje następujące prawa:

²⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 grudnia 2010 r., II AKa 397/10, LEX nr 785456.

- nasciturus może być spadkobiercą i zapisobiorcą,
- dziecko poczęte może zostać uznane już przed urodzeniem,
- może dojść do nałożenia na mężczyznę, który nie jest mężem matki i którego ojcostwo zostało uwiarygodnione, obowiązku wyłożenia pewnej sumy pieniężnej na koszty utrzymania matki i jej ciąży,
- dla nasciturosa można ustanowić kuratora.

Oprócz praw wynikających wprost z przepisów ustaw, nasciturusowi przynależne są inne uprawnienia, jeżeli stanowisko takie podejmie orzecznictwo, które jest ważnym wyznacznikiem stosowania prawa. Przykładowo nasciturusowi będzie przysługiwało, zgodnie uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 1987 r.²⁷, jednorazowe odszkodowanie pieniężne regulowane ustawą z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych²⁸. Ustawa ta została w całości uchylona i zastąpiona ustawą z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych²⁹, która także nadaje prawo do tego odszkodowania członkom rodziny pracownika lub rencisty, który zmarł wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej. Dziecko, które chwili śmierci swego ojca było poczęte a nienarodzone może więc otrzymać świadczenie, jeżeli urodzi się żywe.

Dziecko poczęte a nienarodzone znajduje się również pod ochroną prawa karnego. Przepisy karne określają czyny stanowiące przestępstwa odnoszące się do nasciturosa. Przystępstwami są:

- dzieciobójstwo, które polega na zabiciu przez matkę dziecka w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu,
- przerwanie ciąży, jeżeli w danej sytuacji nie jest dopuszczalne prawnie, jak również pomoc w aborcji i nakłanianie do niej, a także przerwanie ciąży bez zgody kobiety,
- uszkodzenie ciała dziecka poczętego lub wywołanie rozstroju zdrowia zagrażającego jego życiu.

Nadmienić należy, iż prawo do życia stanowi jedno z fundamentalnych praw człowieka. W polskim systemie konstytucyjnych wolności zajmuje naczelną miejsce (art. 38 Konstytucji RP³⁰), a jego źródłem jest przyrodzona i niezbywalna godność człowieka wskazana w art. 30 ustawy zasadniczej. Podobnie i w systemie międzynarodowej ochrony praw człowieka prawo do życia jest prawem podstawowym i nadrzędnym wobec innych – oczywiście jest bowiem, że respektowanie prawa do życia stanowi warunek konieczny do realizacji przez jednostkę innych przysługujących jej praw. Normy prawa międzynarodowego dotyczące prawa do życia, obowiązujące w Polsce, to art. 3 Po-

²⁷ III PZP 36/87, OSNC 1982 Nr 2-3, poz. 23.

²⁸ Dz. U. 1983 Nr 30, poz. 144 t.j.

²⁹ Dz. U. 2009 Nr 167, poz. 1322 t.j.

³⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483 ze zm.

wszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r., art. 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r. oraz art. 6 Konwencji o Prawach Dziecka z 20 listopada 1990 r. Problemem jest fakt, iż wymienione przepisy, w tym także polska Konstytucja, nie wskazują ram czasowych prawnej ochrony życia, pozostawiając tę kwestię do określenia ustawodawstwu zwykłemu. Niemniej jednak w literaturze przyjmuje się, iż dyspozycją art. 38 Konstytucji RP, który gwarantuje prawną ochronę życia, objęte jest życie ludzkie od momentu poczęcia do momentu śmierci (przemawia za tym argumentacja Trybunału Konstytucyjnego wyrażona w orzeczeniu z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96). W stosunku do aktów prawa międzynarodowego uznaje się, iż moment ochrony ludzkiego życia powinien być określony przez krajowe ustawodawstwo³¹.

W związku z powyższym wypada skonstatować, że prawo do życia została przyznana zarówno w przepisach ustawodawstwa krajowego, jak i normach prawa międzynarodowego, wiodąca rola. Słusznie zatem podkreślił Komitet Praw Człowieka, że jest to prawo najwyższe w hierarchii (*supreme right*)³².

Nasciturus's Status in the Polish Legal System – A Selection of Legal Aspects

Summary

In this article was analyzed the regulations relating to nasciturus status in the polish legal system. Nasciturus, ie. conceived and unborn child, has a number of rights, which result primarily from the legislation, and sometimes also from the judiciary.

The article consists of four subchapters as well as introduction and conclusion. As first a term nasciturus and an essence of conditional legal capacity were explained. This issue is connected with the problems presented in second subchapter concerning on nasciturus status in the inheritance law. The ability to inherit is a part of legal capacity. Thanks for this attribute nasciturus may be a heir of property included in inheritance. Nasciturus get this property, if he/she will born alive. In a next subchapter was indicated the rights of nasciturus, which result from the regulations of family law. In a last subchapter the criminal-law protection of conceived child was presented.

Key words: conceived child, nasciturus, legal capacity, illegal abortion.

³¹ Szerzej na temat ochrony prawa do życia w Konstytucji RP, systemie prawa międzynarodowego oraz europejskiego i unijnego zob. K. Borkowska, *Życie ludzkie jako przedmiot ochrony przepisów prawa ze szczególnym uwzględnieniem momentu objęcia ochroną*, „Security, Economy & Law” 2018, nr 1, s. 40-59.

³² Por. tamże, s. 44.

Bibliografia

Książki i publikacje

- Błaszczyk M., Zientara A., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Borkowska K., *Życie ludzkie jako przedmiot ochrony przepisów prawa ze szczególnym uwzględnieniem momentu objęcia ochroną*, „Security, Economy & Law” 2018, nr 1.
- Co to jest kuratela i jakie pełni funkcje*, <http://www.lex-pol.pl/2010/06/co-to-jest-kuratela-i-jakie-peelni-funkcje/> (dostęp: 30.01.2018).
- Doliwa A., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007.
- Encyklopedia prawa*, red. U. Kalina-Prasznic, Warszawa 2000.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2016.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006.
- Kuryłowicz M., *Słownik łacińskich terminów, zwrotów i sentencji prawniczych*, Lublin 1995.
- Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007.

Akty normatywne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483 ze zm.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. 2017, poz. 682 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. 2018, poz. 1025 ze zm.
- Ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, Dz. U. 1983 Nr 30, poz. 144 t.j.
- Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. 1993 Nr 17, poz. 78 ze zm.
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. 1996 Nr 139, poz. 646 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz. U. 2018, poz. 1600 ze zm.
- Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, Dz. U. 2009 Nr 167, poz. 1322 t.j.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. 2018, poz. 2224.

Orzecznictwo

- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 1987 r., III PZP 36/87, OSNC 1982 Nr 2-3, poz. 23.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 1974 r., IV KR 89/74, OSP 1975 Nr 6, poz. 148.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1980 r., III KR 68/80, LEX nr 63489.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 1986 r., I KR 446/86, OSNPG 1987 Nr 5, poz. 55.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2013 r., II CSK 486/12, LEX nr 1341664.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 25 kwietnia 1992 r., II AKr 181/92, OSA 1993 Nr 2, poz. 6.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 grudnia 2010 r., II AKa 397/10, LEX nr 785456.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 18 lipca 2013 r., I ACa 289/13, LEX nr 1369285.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 września 2015 r., I ACa 799/15, LEX nr 1842400.
- Wyrok Sądu Okręgowego w Słupsku z dnia 5 lutego 2014 r., I C 19/13, LEX nr 1665513.